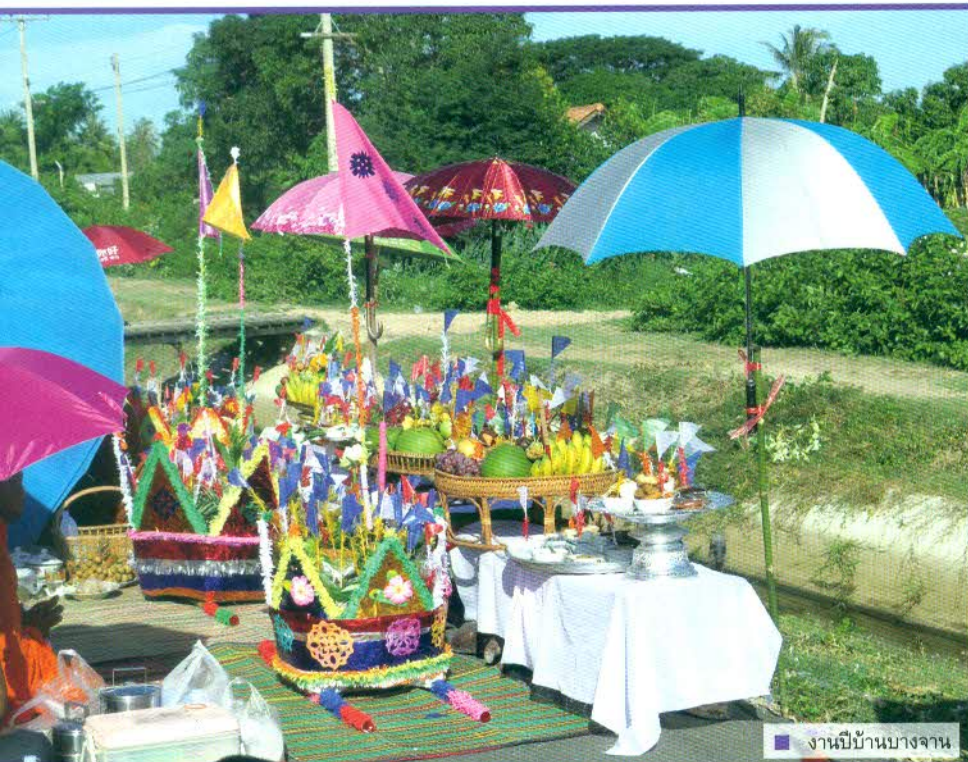

■ งานที่บ้านบางจาน

■ กระชู หรือ กระชุก ก็มีลายสานเป็นตา เดลวเหมือนกันกับลูกกระจาด

ลูกกระจาด : งานปีที่บ้านบางจาน (ตอน 1)

ขอเล่าภูมิหลังให้ผู้อ่านทราบก่อนว่า ตำบลบางจาน อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เดิมอยู่ในเขตของอำเภอบ้านแหลมตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศตะวันออกประมาณ 4 กิโลเมตร ทิศเหนือติดกับตำบลหนองโสนและตำบลท่าแร้งออก ทิศใต้และทิศตะวันตกติดกับตำบลช่องสะแกและตำบลบางแก้ว ทิศตะวันออกติดกับตำบลบางขุนไทร และตำบลบ้านแหลม บ้านบางจานเป็นตำบลใหญ่ที่มีผู้คนอาศัยอยู่กันมานาน เพราะดูจากบ้านเรือนที่ปลูกอยู่เรียงราย บางหลังฝาบ้านติดกันจนหลังคาเอียงกันก็ยังมี ในหมู่บ้านบางจานมีทั้งหมด 9 หมู่ ได้แก่ บ้านวัดชีสาม บ้านหนองเปิดน้ำ บ้านวัดโลกา บ้านท่ามะกอก บ้านศาลเจ้าโรงหนัง บ้านไล่เบียด บ้านท่าไทร บ้านท่าใหญ่ และบ้านดอนกระเบื้อง มีวัด 3 วัด เริ่มที่ วัดใหม่เจริญธรรม วัดโพธิ์ทโยมณี และวัดปากน้ำ ซึ่งอดีตเคยมีวัดร้างอีก 5 วัด คือ วัดนางเม้ย วัดชีสาม วัดโลกานอก วัดโลกาใน และวัดนอกทุ่ง ท่านผู้อ่านคิดดูเอาเถิดนี่คงเป็นหมู่บ้านมหัศจรรย์จริง ๆ ล่าพังกับวัดร้างที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านก็มีมากจนน่าอัศจรรย์

บุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์อย่าง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) ขว้ออินโฆงพระช่างเขียนพระใบฎีกาเอม ข้าหลวงสมัย ร.4 ล้วนเป็นคนบางจานทั้งสิ้น ประวัติเป็นอย่างไรก็นำมาเล่าภายหลัง ส่วนเรื่องที่จะเล่าในฉบับนี้เกี่ยวข้องกับงานประเพณี พิธีกรรม ในปีที่มีเดือนแปด 2 หน เรียกตามจันทรคติว่า **อธิกมาส** จะเป็นวันกำหนดนัดหมายของคนในตำบลบางจาน ว่าถึงคราวจัด **งานปี** หรือ **งานกระจาด** ประเพณีสำคัญที่รวมผู้คนเกือบทั้งตำบล หอบลูกจุงหลานมาอย่างพร้อมเพรียงเพื่อร่วมกันจัดงาน

คำว่า **งานปี** โดยทั่วไป หมายถึง งานที่ทำหรือมีกำหนดจัดขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปี เช่น วันสำคัญทางศาสนา งานครบรอบวันเกิด งานทำบุญอายุ งานรำลึกถึงบุคคลสำคัญ บางงานมีข้อกำหนดว่าต้องจัดเฉพาะเดือนนั้นเดือนนี้ เช่น งานปีผิมด มีกำหนดจัดในระหว่างเดือน 4 - เดือน 8 ทำได้ทุกวันยกเว้นวันพระ งานปีคุณพ่อบ้านน้อยที่เขาย้อย มีกำหนดจัดในเดือน 6 ช้างขึ้น ทำเฉพาะวันอังคารและวันเสาร์เท่านั้น อย่างงานปีที่บางจานก็เช่นกัน มีข้อกำหนดว่าต้องจัดในปีที่มีเดือน 8 สองหน โดยจะทำในวัน ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 8 หลัง ซึ่งในปี 2561 นี้ จะตรงกับวันศุกร์ที่ 20 กรกฎาคม อีก 1 เดือนข้างหน้า

เพราะได้เห็นจึงได้คิดขอนำเสนอของใช้ชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญกับประเพณีนี้ คือ **กระจาด** พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายว่า กระจาด เป็นคำนาม คือภาชนะสาน รูปเตี้ย ๆ ปากกว้าง ก้นสอบ โดยปริยายเรียกเครื่องสานที่ทำเป็นตาโต ๆ ขอบปากแบบพานปากกระจับ สำหรับใส่ของเครื่องกัณฑ์เทศน์มหาชาติ ในขุนช้างขุนแผนตอนที่ขุนช้างเกณฑ์บ่าวไพร่มาช่วยกันจัดเตรียมเครื่องกัณฑ์เทศน์ กล่าวถึง กระจาด ความว่า

ครานั้นเจ้าจอมหม่อมขุนช้าง
เด็กเอ๋ยทำไมอย่าได้นาน
เอาเงินตราไปหาซื้อสังเค็ด
หาซื้อผ้าเนื้อดีมาเตรียมใคร

น้ำใจกว้างขวางให้ฟังชัน
จักสานกระจาดนั้นเตรียมไว้
บริวารเบ็ดเสร็จทั้งน้อยใหญ่
ที่ผู้หญิงนั้นไปหาเครื่องกัณฑ์

■ ขอบกระเจาดทำเป็นกลีบตั้งขึ้นคล้ายกระทง

■ ลูกกระเจาดที่ยังไม่ได้ปิดกระดาษมองเห็นลายสานเป็นตจเฉลว

■ ลูกกระเจาดที่ประดับประดาตกแต่งด้วยกระดาษหลากสี

กระเจาดเป็นงานหัตถศิลป์สานด้วยไม้ไผ่มีหลายรูปแบบมีทั้งกันสอสีเหลี่ยม ทกเหลี่ยม ตัวกระเจาดมีทั้งที่สานทึบ และสานโปร่งเป็นลายตาเฉลวอย่างกระจุหรือกระจุกที่ใส่หน้าวัว และส่วนใหญ่จะมอมปากกระเจาดด้วยหวาย มีลักษณะนามว่า ลูก หรือ ใบ กิริยาที่ใช้กับกระเจาด คือ กระเดียดโดยเอาเข้าข้างสะเอว แต่ถ้ามต้องการทาบไป ต้องเอากระเจาดร้อยหวายทำเป็นเสาแทรก เรียกกระเจาดทาบและต้องมีไม้คานใช้คู่กันด้วย

แต่สำหรับลูกกระเจาดที่ใช้ใส่ของในงานปีมีลักษณะที่ต่างไปจากที่กล่าวมาข้างต้น ลูกกระเจาดงานปีจะมีลักษณะใหญ่กว่ากระเจาดทั่ว ๆ ไป กันทำเป็นทกเหลี่ยมบ้าง แปดเหลี่ยมบ้าง ปากผายออกทำเป็นกลีบคล้ายกระทง 7 กลีบ มีการประดับประดาตกแต่งลูกกระเจาดด้วยกระดาษสีล้นสวยงามตามแต่จะคิดสร้างสรรค์ มีธงใหญ่ ธงเล็ก ปีกเรียงรายอยู่บนของที่ใส่ในลูกกระเจาดนั้น ที่กันกระเจาดจะผูกไม้ไผ่ขนาดเชือก ๆ ไว้สองลำสำหรับช่วยในการยกหาม ลูกกระเจาดงานปีจะสวยงามอย่างไรลองหาเวลาไปชมกันในงานครับ

พอพูดถึงเรื่อง กระเจาด เราคงคุ้นเคยกับการใช้กระเจาดในกิจกรรมต่างๆ ที่มีไว้สำหรับใส่ข้าวของพบเห็นได้ทั่วไป เช่น แม่ค้าในตลาดทาบของมาขาย ถ้าดูหนังย้อนยุคก็เห็นนักแสดงกระเดียดกระเจาดเข้าประกอบฉาก ใช้ใส่ของในงานทั้งกระเจาด งานฉลากทาบ ใช้จัดของถวายพระ เช่น ตอนแต่งงานพระไวยใช้กระเจาดจัดสำหรับอาหารพระเคนพระ ความว่า

ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้วลูกศิษย์ถวาย ถวายจิ๋วเนื้อดีเยี่ยมสี่เส้น
พระพิจิตรจัดกระเจาดองคาสพระเคน พองจนเพลพระก็ลาไปอาราม

ถ้าใช้กับอาการตะแคงหรือเหวี่ยงที่ชาวธรพทุกหรือรถโดยสารคว่ำข้าวของกระจัดกระจาย เขาเรียกว่า เทกระเจาด

หน้าที่ของกระเจาด ไม่ได้เป็นเพียงภาชนะสำหรับใส่ของอย่างเดียวครับ เพราะในวรรณคดีและกลอนเพลงพื้นบ้านยังเลือกนำ กระเจาด มาใช้ในความหมายเปรียบเทียบกับยกตัวอย่าง กลอนลำตัดของพ่อหวังเต๊ะที่ร้องต่อว่าแม่ประยูร ความว่า

เป็นสาวแท้แน่นอนเจ้าตู้อีตอนทางตา ไม่เหลือบไปแลหาสิกิริยาชั่วเย้า
เองมันสาวสะพานตูดบานเป็นกระเจาด ตีแตกสำเภากระเจาดตูดอย่างกะภาดใส่ข้าว

เสภาขุนช้างขุนแผนตอนที่ขุนช้างร้องรำฟุ้งรำพันคร่ำครวญตอนประหารนางวันทอง ลองมาดูความเปรียบตอนนี้นักบริบรองว่าถ้าแปลแล้วคงหวาดเสียวน่าดู ความว่า

แม่มาตายกลางดินเขานินทา แม่ยอดฟ้าฝ่ายตรกระเจาดใหญ่
จะหาไหนเหมือนแม่แต่นี้ไป แม่นไม้ได้เช่นนี้ไม่มีเมีย
เรือนเหี่ยวข้าวของถวายพระ จะสะโกนหนวดไปบวชเสีย
ถึงลูกคุณหลานหม่อมจะยอมเย็บ มีเมียไปทำไมไม่เหมือนกัน
จะภาวนาให้หนักจักประจำ แต่หัวค้ำรำไปจนโกขึ้น
ร่อยวิชาพันวิชาไฟราวัน ถิ่นแต่นางทั้งทำก๊วจะตาย

ผมพูดถึงเรื่องกระเจาดมาถึงตรงนี้ เนื้อหาชักจะกระเดียดไปทาง 18+ แต่คงไม่ต้องเซ็นเซอร์ครับ เพราะถ้าไม่แปลก็ไม่เห็นภาพ ขุนช้างเรียกนางวันทองว่า แม่ฝ่ายบาตรกระเจาดใหญ่ ขุนช้างหมายถึงส่วนไหน คงต้องไปหาคำอธิบายกันเอง แล้วชื่อบ้านช้างแห่งกระเจาดที่อำเภอชะอำ จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับขุนช้างแห่งกระเจาดของวันทองหรือจะมีนิทานท้องถิ่นอธิบายอย่างไรก็ยังไม่ทราบครับงานนี้ใครก็ได้ช่วยผมที...

III